

Utjecaj okoline na socio-emocionalni razvoj djeteta

Šiško, Jelena

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:129592>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)



SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

JELENA ŠIŠKO
ZAVRŠNI RAD

UTJECAJ OKOLINE NA SOCIO-EMOCIONALNI RAZVOJ DJETETA

Petrinja, rujan 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(PETRINJA)

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika/ce: JELENA ŠIŠKO

TEMA ZAVRŠNOG RADA: UTJECAJ OKOLINE NA SOCIO-EMOCIONALNI RAZVOJ
DJETETA

MENTOR: prof.dr.sc. PREDRAG ZAREVSKI

Petrinja, rujan 2020.

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
SUMMARY	2
1. UVOD	3
2. DJEČJI EMOCIONALNI I SOCIJALNI RAZVOJ	4
2.1. FAZE EMOCIONALNOG RAZVOJA	4
2.2. RAZVOJ IZRAŽAVANJA I RAZUMIJEVANJA EMOCIJA	5
2.3. TEMPERAMENT	6
2.4. RAZVOJ EMPATIJE I POJMA O SEBI	7
2.5. SOCIJALNI RAZVOJ DJECE	8
3. RAZVOJ PRIVRŽENOSTI KAO TEMELJ ZA ZDRAVI SOCIO-EMOCIONALNI RAZVOJ	11
3.1. FAZE PRIVRŽENOSTI	11
3.2. PONAŠANJE RODITELJA KAO GLAVNI ČIMBENIK U RAZVOJU PRIVRŽENOSTI	12
4. UTJECAJ OKOLINE NA EMOCIONALNI I SOCIJALNI RAZVOJ DJETETA	14
4.1. OKOLINA I EMOCIONALNI RAZVOJ	14
4.1.1. UTJECAJ OBITELJI NA EMOCIONALNI RAZVOJ	15
4.1.2. UTJECAJ VRŠNJAKA NA EMOCIONALNI RAZVOJ	16
4.1.3. UTJECAJ ODGOJITELJA NA EMOCIONALNI RAZVOJ	16
4.2. OKOLINA I SOCIJALNI RAZVOJ	17
4.2.1. UTJECAJ OBITELJI NA SOCIJALNI RAZVOJ	18
4.2.2. UTJECAJ VRŠNJAKA NA SOCIJALNI RAZVOJ	18
4.2.3. UTJECAJ IGRE NA SOCIJALNI RAZVOJ	19
4.2.4. UTJECAJ FIZIČKOG OKRUŽENJA I VREMENA NA SOCIJALNI RAZVOJ	19
4.2.5. INTERAKCIJA ODGOJITELJA SA DJECOM I PARTNERSTVO RODITELJA I ODGOJITELJA	20
5. UTJECAJ JEDNORODITELJSKE OBITELJI NA PSIHOSOCIJALNU PRILAGODBU DJECE	22
6. ZAKLJUČAK	24

SAŽETAK

U suvremenoj današnjici sve je više pristupa koji su usmjereni na dijete. Takvi pristupi nam pokazuju koliko je bitno stimulativno i primjereno okruženje za cjeloviti razvoj djeteta. Temeljno polazište suvremenog kurikulumu je da se znanje i spoznaja izgrađuju, stječu i razvijaju aktivnim sudjelovanjem djeteta i stjecanjem iskustava kroz neposrednu interakciju sa svojim fizičkim i socijalnim okruženjem (Mlinarević, 2004). Kada istraživači razmatraju koji sve čimbenici utječu na djetetov razvoj najčešće se usmjeravaju k pronalaženju veza između majčina ponašanja i djetetovih kasnijih osobina i postignuća, utjecaja roditeljskog stila odgoja i stila života unutar kojeg odgajaju djecu, te utjecaj okolinskih stresora. Također, razmatraju i okruženje djeteta izvan obitelji, a to su različiti akademski programi i institucije socijalne skrbi u kojoj djeca borave ukoliko nemaju biološke roditelje. Psiholog Bowlby (1973), kao i klinički orijentirani psihijatri, smatrali su da je za djetetovo buduće mentalno zdravlje kvaliteta roditeljske skrbi u najranijem djetinjstvu od vitalne važnosti (Milanović i sur., 2014). O odgoju djeteta odnosno o roditeljskom stilu života i odgoja ovisiti će i socijalno razvijanje djece, te usvajanje socijalnih kompetencija. Socijalne kompetencije najvećim dijelom uče se iz okoline. Primjereno prostorno, materijalno i društveno okruženje djetetu daje priliku za rast i razvoj svojih socijalnih i emocionalnih vještina i uči ga kako se treba ponašati s obzirom na norme i pravila koja vrijede unutar društva kojem dijete pripada (Mlinarević, Tomas, 2010).

Ključne riječi: dijete, obitelj, okolina, socijalne i emocionalne vještine

SUMMARY

In the contemporary present there are more child oriented approaches than ever. Those kinds of approaches show us how important is the appropriate and stimulating environment for complete child`s development. Basic starting point of the contemporary curriculum is that the knowledge and cognition are built, acquired and developed through child`s active involving and acquiring experiences by child`s immediate physical and social environment (Mlinarević, 2004). When researches consider which are the factors that affect child/s development they mainly focus on finding relations between mother`s behaviour and child`s later achievements and characteristics , influence of the parental style and lifestyle within the children are being raised, and the influence of the outer stressors. Surroundings of the child outside the family is also being researched, but those are different academic programs and social services in which children stay if they do not have biological parents. Psychologist Bowlby (1973.) as well as the clinically oriented psychiatrists considered that the quality of parental guidance in the early childhood is of the vital importance for the child`s future mental health (Milanović i sur. 2014). Acquiring social skills and social development will depend on upbringing and parental lifestyle. Social competence is mostly learnt from the environment. Adequate spatial, material and social surroundings gives a child an opportunity gives a child an opportunity to grow and develop its social and emotional skills and teaches it how to act concerning the norms and rules which are valid within the society a child belongs to (Mlinarević, Tomas, 2010).

Key words: child, family, environment, social and emotional skills

1.UVOD

U svom radu pod nazivom “Utjecaj okoline na socio-emocionalni razvoj djeteta” pobliže ću objasniti na koji način okolina odnosno obitelj, vršnjaci, odgojitelji i fizička okolina utječu na socijalni i emocionalni razvoj djeteta. Osim što se dijete razvija motorički, tjelesno, kognitivno, ono također razvija i odnose prema sebi i svojoj okolini koja ga okružuje. Svakidašnje i trajne interakcije djeteta i okoline dovode do razvoja privrženosti. Privrženost djeteta ima vrlo jak utjecaj na socijalni i emocionalni razvoj. Emocije se sastoje od niza povezanih reakcija na događaj ili određenu situaciju, te uključuju odnos pojedinca sa nekim objektom ili događajem, emocionalno izražavanje i mentalno stanje. Za emocije također možemo reći da su kratkotrajne, praćene raznim fiziološkim promjenama i prekidaju trenutno ponašanje. Emocije uvelike utječu na interpersonalna i intrapersonalna ponašanja pojedinca (Brajša-Žganec, 2003). Nadalje, emocionalni razvoj ne može se odvojiti od drugih razvoja kao što su socijalni i kognitivni razvoj jer se razumijevanje i pokazivanje emocija uči iz okoline i socijalnih kontakata djece i roditelja u prvoj godini života, te djece i ostatka okoline kroz djetinjstvo (Ljubešić, 2005). Socijalni razvoj obuhvaća stavove i ponašanja vidljive u interakciji djece sa okolinom. Za kvaliteta socijalni razvoj djeci je potrebna interakcija sa roditeljima, te uspostava sigurne privrženosti, a potom odvajanje od roditelja i interakcija sa vršnjacima. Druženje sa vršnjacima djetetu otvara mogućnosti usavršavanja svojih socijalnih vještina, te razvoj empatije i prosocijalnog ponašanja (Starc, Čudina-Obradović, Pleša, Profaca, Letica, 2004). Na socijalni i emocionalni razvoj u ranome djetinjstvu ponajviše utječu roditelji. Oni su sa djetetom od rođenja i već u prvim danima života uspostavljaju emocionalni odnos sa djetetom i ono mu služi kao temelj za daljnji emocionalni i socijalni razvoj. Roditelji svojim ponašanjem uče dijete kada i na koji način treba izražavati emocije, te kako ih kontrolirati i primjereno se ponašati. Također, roditelji, odgajatelji i vršnjaci svojim primjerom i reakcijama direktno utječu na ponašanje djeteta i njegovu psihosocijalnu prilagodbu (Brajša-Žganec, 2003).

2. DJEČJI EMOCIONALNI I SOCIJALNI RAZVOJ

Svako malo dijete na podražaje iz svoje okoline reagira emocijama. Emocije su jedan od najvažnijih čimbenika koji utječu na funkcioniranje pojedinca i imaju glavnu ulogu u interpersonalnom životu djeteta i pojedinca općenito. Odrasli često jednostavno prepoznaju i razlikuju emocije, ali će ih teže opisati. Nadalje, mala djeca često nisu u mogućnosti razumjeti emocije pa im je potrebna pomoć okoline odnosno obitelji (Brajša-Žganec, 2003). Prvi djetetov emocionalni odnos razvija se iz naslijeđenih mehanizama reagiranja pohranjenih u filogenetski najstarijim dijelovima mozga. Svoje želje i potrebe dijete najčešće izražava emocijama te mu one pomažu stupiti u složeniji kontakt sa okolinom. Postupno dijete uči ne samo iskazati svoje emocije nego i razumjeti emocije drugih njima bliskih ljudi (Starc i sur., 2004).

2.1. FAZE EMOCIONALNOG RAZVOJA

Faze emocionalnog razvoja podijeljene su u tri skupine: usvajanje emocija, diferenciranje i transformacija emocija. Faza usvajanja emocija odnosi se na usvajanje i percepciju emocija te uključuje refleksne reakcije, karakteristike temperamenta i usvajanje određenih emocionalnih obilježja. Ova faza uglavnom se odvija u ranome djetinjstvu. Djeca iskazuju svoje osjećaje te u interakciji s okolinom uče prepoznavati i kontrolirati emocije. Osnovne, odnosno primarne emocije možemo podijeliti u dvije skupine. Pozitivne i negativne emocije. Pozitivne emocije su sreća i iznenađenje, dok su negativne strah, ljutnja, tuga i gađenje. Primarne emocije imaju specifične karakteristike zbog kojih spadaju baš u ovu skupinu emocija. One se javljaju u ranome djetinjstvu automatski u interakciji sa okolinom, imaju univerzalnu facijalnu ekspresiju, te se mogu prepoznati u različitim kulturama diljem svijeta.

Faza diferenciranja emocija odnosi se na povezivanje kao i odvajanje izraza i osjećaja prema ili od određenog konteksta ili ponašanja. U fazi diferenciranja dolazi do modifikacije signala iz okoline, pri čemu se taj proces odvija pod utjecajem učenja, te prvenstveno obiteljskih obrazaca ponašanja, a emocionalne funkcije povezuju se s novim kontekstom (Brajša-Žganec, 2003. str. 18.). U ovoj fazi djetetu se omogućuje da minimizira pretjerano naglašavanje ili izražavanje emocija kao i prikrivanje nekih emocija, a sve u skladu sa društvenim očekivanjima. Djeca u ranom djetinjstvu u interakciji sa svojim roditeljima polako modificiraju izražavanje emocija te usvajaju roditeljske obrasce ponašanja oponašajući ih. Emocionalno kompetentna djeca su ona koja imaju sposobnost kontroliranja širokog spektra emocija te sposobnost kontroliranja svojih emocija u određenim emocionalnim situacijama. Djeca vrlo rano nauče prepoznati emocije, ali je potrebno neko vrijeme da nauče potiskivati neželjene

emocionalne iskaze te da nauče kako diferencirati svoje osjećaje kako bi udovoljili očekivanjima okoline odnosno kako bi se prilagodili obiteljskim i kulturalnim obrascima ponašanja.

Transformacija ili reorganiziranje uključuje dva procesa. Prvi se odnosi na način na koji emocionalno stanje transformira procese razmišljanja, učenja ili pripreme za reakciju, a drugi se odnosi na to kako iskustvo ili znanje mijenja emocionalni proces, te da se značenje emocija javlja kao konstrukcija svakog pojedinca. U ovoj fazi emocija može ostati jednostavna, ali se može i transformirati u niz drugih mišljenja i razmišljanja. Također istraživanja su pokazala da emocionalna komunikacija između majki i djece uvelike utječe na dječji socijalni i emocionalni razvoj. Sposobnost regulacije emocija razvija se u ranom djetinjstvu. Već u prvom mjesecu nakon rođenja djeteta postiže stabilnost u funkcioniranju te jasno daje do znanja ukoliko mu nešto smeta ili nije zadovoljena neka od njegovih potreba. U tim trenucima roditelji ili primarni skrbnici su ti koji reguliraju djetetove emocije na način da prepoznaju i zadovolje djetetove potrebe. Kasnije djeteta razvija proces samoregulacije koje mu pomaže da nauči komunicirati sa okolinom te modificirati svoje emocije, nositi se sa frustracijom, uživati u društvu drugih ljudi, prevladati strah i tjeskobu te na taj način postiže uspješno interpersonalno funkcioniranje (Brajša-Žganec, 2003).

2.2 RAZVOJ IZRAŽAVANJA I RAZUMIJEVANJA EMOCIJA

Razumijevanje emocija uključuje djetetovu sposobnost prepoznavanja vlastitih osjećaja i razumijevanje povratnih informacija povezanih s tim osjećajima te procese povezanosti emocija i vanjskih događaja (Brajša-Žganec, 2003. str.37). Prve emocije koje djeteta pokazuju su svidanje i nesvidanje. Svidanje je pozitivna emocija koju djeteta izražava osmijehom, vokalizacijom ili pogledom dok je nesvidanje negativna emocija koju djeteta izražava najprije plačom, a zatim i izrazima lica odnosno mrštenjem. Iz osnovnih emocionalnih izraza postupno se razvijaju sve jasnije geste, pokreti i signali koji upućuju na prisutnost šest temeljnih emocija (strah, srdžba, veselje, znatiželja, gađenje i tuge). Daljnjim razvojem djeteta će sve jasnije pokazivati svoje emocije. Tijekom prvih mjeseci života djeca znaju razlikovati emocionalne poruke koje im odrasli šalju te se prilagođavaju emocionalnom tonu odrasle osobe koja je u neposrednom dodiru sa njima. U dobi od tri mjeseca djeteta reagira na ton odrasle osobe koja mu se obraća dok sa šest mjeseci razlikuje emocionalna stanja majke, oca ili skrbnika. Oko sedmog mjeseca za prepoznavanje emocionalnog stanja odrasle osobe koristi ton glasa i izraz lica. Između devetog i desetog mjeseca djeca uočavaju da je emocija reakcija na neki događaj,

te u emocionalnom stanju odraslih traže uporište za vlastito ponašanje i emocionalne reakcije (Starc i sur., 2004). Između druge i treće godine djeca sve više razgovaraju o emocijama sa okolinom jer imaju razvijeniji i bogatiji vokabular. Od treće godine povećava se dječja sposobnost prepoznavanja emocionalnih ekspresija. Dijete će ipak neke primarne emocije lakše prepoznavati, a neke teže. Predškolska djeca prepoznaju većinu tuđih i vlastitih emocionalnih stanja te mogu predvidjeti emocionalne reakcije drugih u određenim situacijama. Strah je emocija koju djeca predškolske dobi miješaju sa drugim negativnim emocijama, te imaju teškoća u prepoznavanju ove emocije. Nadalje, dječje razumijevanje emocija uvelike utječe na izražavanje vlastitih osjećaja i na ophođenje prema svojoj okolini. Razumijevanje emocija usko je povezano i sa socijalnom kompetencijom i pozitivnim odnosima sa prijateljima. Također djeca koja razumiju emocije lakše će izraziti vlastite osjećaje, bolje će se snaći u prosocijalnim vještinama, dok će druga imati veću vjerojatnost da budu agresivnog ili sličnog neprimjerenog ponašanja (Brajša-Žganec, 2003).

2.3. TEMPERAMENT

Temperament možemo definirati kao posebnost svakoga djeteta koje pokazuje kroz interakciju sa okolinom i sposobnost samoregulacije ponašanja i emocija. Temperament ima veliku ulogu u razvoju interakcije sa obitelji i okolinom. Kvaliteta i snaga emocionalne reakcije djeteta ovisi o živčanosti i hormonalnoj konstituciji, a ima jak utjecaj na odnos roditelja prema djetetu. Odnos roditeljskih reakcija i djetetova temperamenta znatno utječe na daljnji razvoj djeteta stoga je jako važno znati djetetov temperament i pravilno postupati prema djetetu. Prva istraživanja dječjeg temperamenta u dojenačkoj dobi opisala su devet sastavnica temperamenta od kojih je kasnijim istraživanjima taj popis skraćena na pet sastavnica koje su se pokazale pouzdanima, relativno trajnima i dobivenim u laboratoriju te u roditeljskim izvješćima. To su: razina aktivnosti, smiješak i smijanje, glasanje i vokalizacija, nezadovoljstvo zbog ograničenja i strašljivost. Sastavnice dječjeg temperamenta u dobi od druge do sedme godine mnogobrojnije su, te se približavaju opisu djetetove ličnosti. Neke od njih su: smiješak i smijanje na različite ugodne i zanimljive podražaje, uzbuđenje u očekivanju ugodnih doživljaja, uživanje u ugodnim, a pomalo opasnim aktivnostima, nezadovoljstvo, depresivnost, frustriranost u situaciji sprječavanja ili ograničavanja, bojažljivost, neutješnost, strah od moguće opasnosti i boli, susprezanje reakcije, planiranje ponašanja, usmjeravanje u održavanje pozornosti na zadatak, perceptivna osjetljivost za slabe i neprimjetljive podražaje. Prema težini temperamenta djecu možemo podijeliti u tri skupine: dijete lakog temperamenta, dijete teškog

temperamenta i dijete opreznog temperamenta. Dijete lakog temperamenta pokazat će spremnost za iskazivanje pozitivnih emocija smješkom, dugu usredotočenost na sadržaj koji je u tijeku, brzo će prihvatiti utjehu, duže će prihvatiti neku zabranu ili frustraciju te će imati manju strašljivost i umjerenu razinu tjelesne aktivnosti. Takvo dijete roditelju će omogućiti siguran stav u roditeljstvu, veću opuštenost kroz dan i stvaranje čvršće emocionalne veze odnosno privrženosti između roditelja i djeteta. Dijete teškog temperamenta otežava roditelju u svakome pogledu jer rijetko izražava pozitivne emocije smješkom, ne prihvaća ne kao odgovor odnosno odgađanje vlastite ugone, pokazuje veliku strašljivost i tjelesnu aktivnost te ne prihvaća utjehu koju mu roditelji žele pružiti. Dijete teškog temperamenta roditelju narušava osjećaj roditeljske kompetencije, te povećava osjećaj straha, nelagode, napetosti i odgovornosti. Neugodne interakcije češće će biti prisutne u obiteljima gdje nedostaje roditeljske potpore, jednoroditeljskim obiteljima, te ekonomski ugroženim i socijalno izoliranim obiteljima. Takav odnos i nelagoda između roditelja i djeteta može dovesti i do zlostavljanja i zapuštanja djeteta. Djeca opreznog temperamenta često pokazuju nisku razinu tjelesne aktivnosti, uglavnom su negativno raspoloženi i nastrojeni, te se sporo prilagođavaju na promjene. Vrlo je važno u vrtiću ili obitelji spriječiti početak negativnih interakcija, te uvijek biti pozitivnog i sigurnog raspoloženja i stava pogotovo prema djeci teškog temperamenta. Za rad sa djetetom najvažnija je potpora obitelji, jaslica i okoline općenito (Starc i sur., 2004).

2.4. RAZVOJ EMPATIJE I POJMA O SEBI

Empatija je emocionalni odgovor uživljavanjem u emocije koje dijete primjećuje u drugoga (Starc i sur., 2004. str. 36). Empatija se razvija kroz izražavanje vlastitih emocija i razumijevanja tuđih emocija. Nadalje, razvija se prilikom nesvjesne reakcije djeteta istom emocijom koju primjećuje kod drugog. Naime dijete nije svjesno svoje odvojenosti i zasebnosti pa reagira kao da se njemu nešto dogodilo. Kada se razviju zreli oblici empatije onda je dijete sposobno razlikovati tuđu emocionalnu situaciju i reakciju, te ju razumjeti i poistovjetiti se s njome. Također razvojem govora povećava se zrelost djeteta i sposobnost da drugoga razumije i utješi u raznim situacijama emocionalne nelagode. Najveći utjecaj na razvoj empatije imaju roditelji, odgajatelji odnosno okolina koji svojim primjerom pokazuju djeci na koji način se treba ophoditi sa drugima u raznim ugodnim i neugodnim životnim situacijama.

Pojam o sebi odnosno o svome postojanju razvija se postupno odvajanjem djeteta od okoline. Dijete u početku nije svjesno sebe kao zasebnog pojedinca unutar okoline nego se smatra kao dio te okoline i sve oko sebe smatra egocentrično. Ipak već sa četiri mjeseca postoje znakovi kojima dijete koristi sebe pri pretraživanju okoline, no ono nije svjesno sebe kao jedinke sve do dvije i pol godine. Sa navršene dvije godine dijete prepoznaje svoju sliku te je imenuje zamjenicom “ja”. Na kraju druge godine javljaju se emocije koje utječu na dječji osjećaj sebe kao zasebnog bića i sve veću svijest o samome sebi. To su emocije koje dolaze nakon primarnih emocija: zavist, krivnja, stid, ponos i neugoda. Takve emocije utječu na povećanje ili smanjenje vlastite vrijednosti te na ugroženost iste. Četiri čimbenika koja pomažu djetetu da uspostavi jasnu sliku o samome sebi kao zasebnom biću su: Osjećaj vlastitog utjecaja na materijalnu okolinu (pomicanjem automobila dijete uočava da je njegova ruka uzrok, a pomicanje auta posljedica), utjecaja na ljude oko sebe (odgovaranjem okoline na djetetovo ponašanje odnosno plač, smijeh ili gukanje pokazuje djetetu da ono može samostalno izazvati reakcije kod svoje okoline), osjećaj posjedovanja i vlasništva predmeta (dijete oko druge godine počinje rabiti zamjenicu moj kako bi utvrdilo granicu između sebe i okolnog svijeta) te uporaba jezika za označavanje samoga sebe (upotreba zamjenica “ja” i “moj” jasno daje do znanja da je dijete razvilo pojam o sebi). (Starc i sur., 2004).

2.5. SOCIJALNI RAZVOJ DJECE

Socijalni razvoj djece obuhvaća ponašanja, stavove i afekte koje djeca pokazuju u interakciji sa odraslima i vršnjacima. Etolozi smatraju da se socijalna ponašanja i rana socijalna interakcija između djeteta i majke razvijaju putem urođenih mehanizama koja omogućavaju majci i djetetu ponašanja koja osiguravaju djetetovo preživljavanje. Rana socijalizacija i socijalno učenje potkrepljivanjem i opažanjem važno je za dječje socijalno ponašanje i njegovu socijalnu interakciju. Vigotski smatra da se socijalno ponašanje stječe putem kognitivnih vještina u interakciji sa drugima koji usmjeravaju našu percepciju, zaključivanje, tumačenje događaja i očekivanja u vezi s budućim događajima. Već od najranije dobi svako dijete se dijete razlikuje na svoj način. Neke su razlike određene karakteristikama temperamenta, a neke u izraženosti potrebe za socijalnom stimulacijom. Neka djeca su društvenija, lakše uspostavljaju socijalne odnose, dok se neka djeca u tome slabije snalaze. Razlozi težeg uspostavljanja interakcije često su zbog nedovoljnog iskustva ili nekog drugog razloga koji može nepovoljno djelovati na njihovo socijalno ponašanje (Pinter, 2008.). Prikladan socijalni razvoj zahtjeva poznavanje i razumijevanje pravila i vrijednosti zajednice unutar koje pojedinac živi kao i ovladavanje

vještinama za pravilnu interakciju unutar te zajednice. Dijete koje je to ostvarilo možemo reći da je socijalno kompetentno. Socijalne interakcije uključuju niz socijalnih vještina (Brajša-Žganec, 2003). Pod socijalnom kompetencijom smatraju se socijalne, emocionalne i kognitivne vještine i ponašanja koja su potrebna za uspješnu interakciju sa okolinom. Razvoj socijalnih odnosa kod djeteta se ne odvija naglo nego postepeno. Prve kontakte sa okolinom dijete ostvaruje na način da ono izražava svoje potrebe, te šalje signale na koje okolina reagira. Pritom se između djeteta i okoline odnosno roditelja stvara snažna povezanost. S vremenom socijalne interakcije i odnosi djeteta sa okolinom postaju sve raznolikiji, zanimljiviji i složeniji. Dijete provodi neko vrijeme i odvojeno od roditelja pa ima priliku uspostavljati i druge socijalne odnose. Kako dijete raste i sazrijeva odnosi sa vršnjacima postaju sve važniji u njegovom životu. Interakcije među djecom postaju raznolike, zanimljive i bogate, a igre sve složenije. Djetetovo ponašanje i emocionalno izražavanje s vremenom se počinje mijenjati pod utjecajem socijalnih odnosa. Djeca u interakciji sa drugima vide kako okolina reagira na njihovo ponašanje, te na taj način uočava što je prikladno i prihvatljivo u okolini u kojoj se nalazi i uči kako kontrolirati vlastito ponašanje. Iskustvom u socijalnim odnosima dijete postupno sve bolje razumije druge, njihova emocionalna stanja i ponašanja. Može razumjeti u kakvoj se situaciji netko nalazi, te koje su njegove potrebe ili želje. Povećava se empatija i razumijevanje pozicije drugoga, te njegovog načina gledanja. Dijete kroz interakciju i razumijevanje drugoga uči kontrolirati i svoja neprikladna ponašanja i agresiju. (Pinter, 2008). Socijalno kompetentna djeca nalaze zajednički jezik, razmjenjuju informacije i ispituju sličnosti i razlike naučene prosocijalnim ponašanjem. Prosocijalne vještine sastoje se od:

1. osnovnih socijalnih vještina
2. vještina povezanih sa funkcioniranjem u grupi
3. postupanja sa osjećajima i stresom
4. alternativa za agresiju

Osnovne socijalne vještine čine vještine slušanja, odvažnog govora te traženja pomoći. Vještine povezane sa funkcioniranjem u grupi su čekanje na red, postavljanje pitanja, traženje prijatelja za igru, te prikladan način za prekidanje govornika. Postupanje sa osjećajima čine vještine razumijevanja sebe i drugoga, razgovor o vlastitim i tuđim emocijama i postupanje sa strahom. Vještine koje su povezane sa postupanjem u stresnim situacijama su mogućnost opuštanja, iskrenost i prihvaćanje gubitka. Alternative za agresivno ponašanje čine vještine postupanja sa ljutnjom, vještine rješavanja problema i prihvaćanje posljedica. Djeca koja su ovladala prosocijalnim ponašanjima imaju veću vjerojatnost da će biti bolji učenici, imati

manje internaliziranih i eksternaliziranih poremećaja, fizički su zdravija i imaju više povjerenja u svoju okolinu. Također takva djeca ostvaruju dublja prijateljstva i lakše se oporavljaju nakon stresa (Brajša-Žganec,2003).

3. RAZVOJ PRIVRŽENOSTI KAO TEMELJ ZA ZDRAVI SOCIO-EMOCIONALNI RAZVOJ

Odnos između majke i djeteta započinje ubrzo nakon rođenja i pruža osjećaj ugone i zadovoljstva. Također, taj odnos najvažniji je za socio-emocionalni razvoj djeteta. Odnos majke i djeteta uvelike utječe i na odnose koje djeca kasnije grade te na njihovu čvrstoću i kvalitetu. Dijete svoju privrženost majci ili primarnom skrbniku pokazuje izrazima sreće i nježnosti, te izrazima straha i traženja utjehe u situacijama koje su mu nepoznate ili prilikom odvajanja. Razvoj privrženosti proizlazi iz djetetove biološke potrebe za tjelesnom i jezičnom interakcijom sa okolinom. Ta potreba povezana je sa sazrijevanjem živčanih struktura u mozgu. Ukoliko majka ili okolina zadovoljavaju djetetove potrebe za sisanjem, dodiranjem, grljenjem i maženjem, djetetove moždane strukture razvijati će se normalno. Ukoliko dijete odrasta u zanemarivajućoj ili zlostavljanoj obitelji imati će trajna oštećenja i ti dijelovi mozga će pretrpjeti ozljede. Takva djeca pokazat će socijalnu distancu ili indiferentnost, želju za socijalnim kontaktom, ali i istovremeno odbijanje, nemogućnost iskazivanja ljubavi, te reagiranje strahom, tugom ili srdžbom u većini situacija. Također pokazati će agresivno i neugodno ponašanje i nesposobnost da prepoznaju nijanse emocionalnog ili motivacijskog izražavanja. Istovremeno neprikladan razvoj sjedišta emocija može ugroziti i djetetov spoznajni razvoj, utjecati na pažnju, motivaciju, te uspjeh u školi (Starč i sur., 2004).

3.1. FAZE PRIVRŽENOSTI

Bowlby razlikuje četiri faze privrženosti:

1. Faza nediskriminativnih socijalnih reakcija
2. Faza diskriminativnih socijalnih reakcija
3. Faza usmjerene privrženosti
4. Faza razvoja privrženosti

Faza nediskriminativnih socijalnih reakcija traje od rođenja do drugog mjeseca života. Dijete pozitivno reagira na većinu ljudi iz okoline, ali prepoznaje miris i glas majke te se razvija intenzivna vezanost majke za dijete.

Faza diskriminativnih socijalnih interakcija traje od drugog do sedmog mjeseca života. Dijete u ovoj fazi pokazuje puno veću zainteresiranost za majku ili primarnog skrbnika, više gukanja i smješka upućuje, te prestaje plakati u majčinom naručju.

Faza usmjerene privrženosti traje do kraja druge godine života, a uključuje učvršćivanje emocionalne veze sa majkom ili skrbnikom.

Faza razvoja privrženosti traje od kraja druge godine nadalje i u njoj dijete stvara intenzivne interakcije sa okolinom te prepoznaje potrebe sebi bliskih ljudi (Brajša-Žganec, 2003).

3.2. PONAŠANJE RODITELJA KAO GLAVNI ČIMBENIK U RAZVOJU PRIVRŽENOSTI

Za uspostavljanje privrženosti uvelike je odgovorna okolina odnosno u najranijoj dobi osoba koja je najbliskija sa djetetom (majka ili skrbnik). Djetetu se mora osigurati bliskost, nježnost i sigurnost jedne odrasle osobe koja će zadovoljiti djetetove fiziološke i emocionalne potrebe. Najčešće je majka ta koja djetetu pruža sve što mu treba svojom ljubavlju, maženjem, grljenjem, toplinom i brigom za dijete, ali to može biti i bilo koja druga odrasla osoba. Privrženost je uzajamni osjećaj povezanosti majke i djeteta koji razdvajanjem dovodi do nelagode, straha i tuge kod oboje. Djetetu puno teže pada razdvajanje jer još ne može razumjeti zašto se mora odvojiti od majke, te koliko će to dugo trajati razdvojenost i hoće li se majka vratiti po njega. Zato na razdvajanje najčešće reagira plačem. Razvoj privrženosti, te njezino izražavanje postupno raste od šestog mjeseca do petnaestog mjeseca života, a nakon toga polako opada iskazivanje negativnih emocija razdvajanjem. Glavni pokazatelji uspostavljene privrženosti su smanjen socijalni smiješak, te ograničavanje pozitivnih reakcija na osobu kojoj je dijete privrženo. Također strah od odvajanja i nepoznatih osoba jedan je od pokazatelja privrženosti (Starč i sur., 2004). Obzirom na ponašanje i odnos roditelja prema djetetu ono može razviti jedno od dva oblika privrženosti, a to su pozitivna ili negativna privrženost. Sigurna privrženost odnosi se na dijete koje će istraživati i eksperimentirati sa većim spektrom emocija. Već u prvim godinama života ono će znati pokazati i pozitivne i negativne emocije zahvaljujući dosljednosti i adekvatnom reagiranju roditelja na ponašanje djeteta. Dok sigurno privržena djeca imaju manju vjerojatnost za poremećaje u ponašanju, nesigurno privržena djeca reagirati će vrlo kruto i nesigurno. Također takva djeca kojoj roditelji nisu odgovarali na njegove podražaje biti će zakočena u emocionalnom izražavanju, u strategijama emocionalnog reagiranja prema okolini, te će biti manje socijalno i emocionalno kompetentna. Kod nesigurne privrženosti veća je vjerojatnost da će se pojaviti problemi u ponašanju jer djeca nisu imala od

koga naučiti na koji način je primjereno reagirati i komunicirati sa okolinom. Kakvu će vrstu privrženosti dijete ostvariti ovisi o ponašanju majke odnosno njezinoj osjetljivosti na potrebe djeteta, o privrženosti koju su majke ostvarile sa svojim primarnim skrbnicima i o temperamentu djeteta. Majke sigurno privržene djece osjećajnije su i više verbalno odgovaraju na bilo kakvo ponašanje djeteta nego majke nesigurno privržene djece. Također majke koje su sretnije i imaju potporu iz svoje okoline bolje će utjecati i ophoditi se sa djetetom. O odnosu majke prema djetetu uvelike utječe i količina loših događaja i emocionalna situacija u kojoj se majka nalazi. Što se više loših događaja u životu majke dogodilo to će stabilnost privrženosti između majke i djeteta biti manja. Djeca koja nisu uspostavila sigurnu emocionalnu povezanost sa majkom, a njihove majke također nisu imale sigurnu privrženost u djetinjstvu lošije će razumjeti miješane emocije u predškolskoj dobi i imati će više internaliziranih problema. Neka istraživanja upućuju na to da djetetova ponašanja u obitelji i među vršnjacima u ranom djetinjstvu i odrasloj dobi ovise o stupnju privrženosti u najranijoj dobi (Brajša-Žganec, 2003).

4. UTJECAJ OKOLINE NA EMOCIONALNI I SOCIJALNI RAZVOJ DJETETA

Prema Milanović i sur. (2014) za kvalitetan rani razvoj djeteta odgovorna su tri bitna čimbenika:

1. Društvo
2. Obitelj
3. Znanstvena i stručna utemeljenost

Društvo određuje zakonske i materijalne uvjete u kojim se odvija razvoj djeteta unutar i izvan obitelji. Također od društva se očekuje prihvaćanje i isticanje važnosti ranog odgoja, njegovo podizanje na razinu javne potrebe i interesa cijeloga društva i angažiranje i usklađivanje svih društvenih institucija i obitelji kako bi doprinjeli ranom razvoju djeteta.

Obitelj je temeljna jedinica društva, a roditelj primarni djetetov skrbnik i odgojitelj. Sukladno sa tim on je odgovoran za poticanje i korištenje djetetovih kapaciteta i potencijala, te za što bolji razvoj djeteta.

Znanstvena i stručna utemeljenost provodi znanstvena istraživanja u području ranog razvoja djeteta, primjenu znanstvenih spoznaja prilikom oblikovanja, vrednovanje i provedbu programa za što bolji razvoj djeteta, te naobrazbu budućih stručnjaka. Svi čimbenici ranog razvoja imaju obvezu koordinacije i suradnje u cilju ostvarivanja što boljih uvjeta za rani razvoj djeteta. Njihova međusobna suradnja i prilagodba rezultira promjenama na bolje unutar svakog pojedinog čimbenika (Milanović i sur., 2014).

4.1. OKOLINA I EMOCIONALNI RAZVOJ

Tijekom procesa socijalizacije u kojem društvo oblikuje djetetova uvjerenja, očekivanja i ponašanja, dječji emocionalni razvoj pod utjecajem je različitih čimbenika kao što su: privrženost majci, razgovaranje o emocijama, toplina, potpora i nadzor roditelja, interakcije sa vršnjacima, te djetetovi odnosi sa okolinom izvan obitelji. Usvajanje emocionalnog izražavanja i razumijevanja emocija nalazi se pod utjecajem pravila koje postavlja okolina u kojoj se dijete nalazi. Upravo su zato načini na koje dijete i okolina komunicira, razmjenjuje informacije i emocionalna stanja koja pokazuju od izuzetne važnosti za socijalizaciju emocija. Ukoliko dijete ne nauči na pravilan način prepoznati i razumjeti emocije upitan je daljnji razvoj socijalizacije i usvajanje socijalnih normi i vještina i načina ponašanja grupe kojoj dijete pripada. Važnu ulogu za proces socijalizacije ima regulacija emocija, te će zato djeca koja nisu

naučila pravilno regulirati emocije imati poteškoća u socijalizaciji i interakciji sa okolinom. Nije dobro niti previše regulirati emocije i zatvarati se u sebe. Zakočena djeca koja u prevelikoj mjeri reguliraju svoje emocije, te ih odbijaju pokazati gube priliku za daljnjom interakcijom, a pritom i stjecanjem socijalnih vještina (Brajša-Žganec, 2003).

4.1.1. UTJECAJ OBITELJI NA EMOCIONALNI RAZVOJ

Sposobnost regulacije emocija razvija se u ranom djetinjstvu kroz interakciju sa članovima obitelji i iz dječjeg prirođenog temperamenta. Već u prvom mjesecu djetetovog života ono postiže ravnotežu u funkcioniranju. Narušavanje ravnoteže djetete pokaže najčešće plačem i očekuje reakciju okoline. Roditelji tješe djetete i smiruju ga, te na taj način reguliraju njegove emocije. Kroz prvu godinu djetete i majka ili drugi primarni skrbnik reguliraju djetetove emocije. Roditeljski utjecaj na socioemocionalni razvoj djece može biti posredni i neposredni. Razlika između posrednog i neposrednog utjecaja je u namjeri da utječu na razvoj djeteta. Posrednim načinom roditelj djetetu daje upute za poboljšanje ponašanja, te kako pravilno izraziti emocije. Neposredni način povezan je sa djetetovim promatranjem načina izražavanja emocija kod roditelja. Način izražavanja emocija roditelja ima velik utjecaj i na načine izražavanja emocija djeteta prema obitelji, ali i vršnjacima. Majke koje su pozitivne imaju većinom djecu koja su emocionalno kompetentnija i sklonija izražavati pozitivne emocije. Također, majčino izražavanje negativnih emocija usko je povezano sa djetetom. Djeca koja su niskog emocionalnog razumijevanja imaju majke koje su pune ljutnje, te je većinu vremena pokazuju. Nadalje, moguća je i različita uloga majke i oca u socijalizacije emocija. Majka i otac koriste različite metode socijalizacije emocija zavisno od spola djeteta i dječjeg izražavanja emocija u igri sa vršnjacima. No, obje uloge su vrlo bitne za emocionalnu kompetenciju u odnosu sa vršnjacima i nadopunjuju se. Neka istraživanja su pokazala da, iako je emocionalna komunikacija oba roditelja vrlo važna, majčini postupci u odnosu na očeve imaju veći utjecaj na pozitivno izražavanje emocija djeteta. Nakon djetetove prve godine razvija se proces samoregulacije, točnije djetete počinje misliti o događajima i raznim oblicima njihove interpretacije, te se sam umiruje. Samoregulacija se odvija kroz proces procjene događaja, vrednovanja konteksta, te odabira emocionalnog ponašanja i izražavanja (Brajša-Žganec, 2003).

4.1.2. UTJECAJ VRŠNJAKA NA EMOCIONALNI RAZVOJ

Uz obitelj veliki utjecaj na socioemocionalni razvoj djeteta imaju i vršnjaci. Svaka interakcija, komunikacija i prijateljski odnos koje dijete uspostavi vrlo je važan za njegovo emocionalno, socijalno i psihičko zdravlje. Dijete sklapanjem prijateljstava stječe samopouzdanje, te je sretnije, ima manje stresa i lakše mu je prebroditi teške situacije. Kroz igru sa vršnjacima u jaslicama, vrtićkoj i predškolskoj dobi djeca rade na svojim prosocijalnim vještinama ponašanja, uče kontrolirati agresivnost, te usvajaju pravilan način komunikacije. Djeca koja su kroz jaslice i vrtić sudjelovala u grupnim i složenim igrama sa vršnjacima ponašaju se manje povučeno i agresivno, što dokazuje pozitivan utjecaj vršnjaka na socioemocionalni razvoj djeteta. Ipak djeca ponekad znaju u vršnjacima tražiti emocionalnu zamjenu za roditelje jer nisu razvili sigurnu privrženost ili su roditelji bili indiferentni u njihovoj najranijoj dobi. Događa se da dijete postane ovisno o vršnjačkoj prihvaćenosti i njihovim utjecajima tijekom djetinjstva. Međutim, vršnjaci ne mogu biti zamjena za roditelje jer roditelji u interakciji sa djecom razvijaju specifične emocionalne odnose koji najviše doprinose dječjoj socijalizaciji emocija (Brajša-Žganec, 2003).

4.1.3 UTJECAJ ODGOJITELJA NA EMOCIONALNI RAZVOJ

Postoje odgojitelji koji razumiju svoje i dječje emocije, te koji uče djecu kako se nositi sa emocijama. To su oni odgajatelji koji opažaju čak i najniži intenzitet emocija kod djece i sebe. Takvi odgojitelji dječje negativne emocije koriste kako bi se zblížili sa djecom, više komunicirali, te ih podučili kako se nositi sa negativnim emocijama. Oni rješavaju sa djetetom probleme, vrednuju ih i pomažu da nauče sve svoje emocije iskazati riječima. odgojitelji koji razumiju emocije imaju više sposobnosti i u vladanju istih, te su bolji u njihovom reguliranju. Također, djeci pokazuju svoje emocije i nisu previše strogi. Odgojiteljski stil je uvelike povezan sa znanjem, vladanjem, izražavanjem i kontrolom emocija. Znanje o emocijama, također, utječe na smanjenje negativnog utjecaja na dijete, pojačava se pozitivnost odgojitelja i direktno utječe na sposobnost djece u kontroliranju svojih emocija. Vrlo je važno da je odgojitelj svjestan dječjeg emocionalnog života i da pokuša uspostaviti što bolju emocionalnu vezu sa njim. Američki psiholog John Gottman opisuje različite oblike reagiranja roditelja i odgojitelja na emocije koje izražava dijete. Roditelji i odgojitelji mogu emocije djeteta ignorirati, obezvrjeđivati ih, popuštati im i uvažavati ih (Brajša, Brajša-Žganec, Slunjski, 1999. str.109.). Ignoriranjem dječjih emocija odgojitelji prelaze preko negativnih emocija, smatraju ih nevažnim, emocionalno su distancirani od djece i žele da negativne emocije djeteta brzo

prođu. Takvi odgojitelji ili roditelji nisu svjesni svojih ni dječjih emocija, boje se gubitka kontrole nad emocijama, a sa negativnim emocijama djeteta ne znaju što učiniti. Zbog takvog odgojiteljskog pristupa djeca kroz neko vrijeme počnu vjerovati da su njihove emocije krive i bezvrijedne, te da nešto nije u redu sa njima ukoliko imaju određene emocije. Takva djeca imaju problema u kasnijoj dobi sa svojim emocijama. Odgojitelj koji obezvrjeđuje dječje emocije negativno vrednuju i kritiziraju emocionalna izražavanja djeteta. Također, oni negativne emocije kritiziraju, kore, kažnjavaju i ograničavaju. Ocjenjuju ih kao nešto loše što treba odmah prestati i smatraju to izražavanjem djetetovih loših osobina. Negativne emocije djeteta smatraju sredstvom kojim dijete želi manipulirati. Posljedice obezvrjeđivanja dječjih emocija također su takve da dijete počinje misliti da nešto nije u redu sa njime ukoliko osjeća takvu vrstu emocija. Odgojitelji koji popuštaju emocijama djeteta, prihvaćaju ih, ali i dalje ne pomažu djeci. Oni razumiju i tješe dijete kada dođe do negativnih emocija, no ne pružaju podršku na emotivnom planu. Također, su popustljivi i misle da će riješiti problem ako jednostavno prijeđu preko toga i smatraju dovoljnim samo reagirati na emocije. Djeca koja su imala takvo iskustvo sa odgojiteljima imaju problema sa koncentracijom, sklapanjem prijateljstava, ne znaju rješavati konflikte sa drugom djecom i ne nauče postupati sa vlastitim emocijama. Odgojitelji koji uvažavaju emocije djeteta razumiju emocije djeteta i pravilno pristupaju istima sa interesom i uvažavanjem, te pomažu djetetu dozirati ih i pravilno koristiti. Kada su naiđu na negativne emocije djeteta oni imaju vremena za žalosno, uplašeno i nesretno dijete i ne požuruju ga u iznošenju svojih emocija. Također oni u takvim situacijama vide priliku da se približe djetetu, ne zbunjuju dijete, niti se boje negativnih osjećaja djeteta. Djetetu ne govore kako se ono mora osjećati i ne žele riješiti sve probleme umjesto njih. Tijekom interakcije odgajatelja i djeteta sa negativnim emocijama odgajatelj pokušava pomoći djetetu da nauči kontrolirati emocije, postaviti granice i izražavati emocije na primjeren način. Takva djeca nauče vjerovati u svoje emocije, ne krive se zbog njih. Znaju kontrolirati i rješavati probleme, te znaju koliko vrijede i na kojim način će se nositi sa okolinom koja ih pokušava uvjeriti u suprotno (Brajša i sur., 1999).

4.2. OKOLINA I SOCIJALNI RAZVOJ

Socijalna interakcija odrasle osobe i djeteta dvosmjerni je proces u kojem se stječu razna znanja i iskustva. Socijalna interakcija između odraslih i djece, i vršnjaka najvažniji je čimbenik djetetova razvoja. Tijekom interakcije razvijaju se složene emocije u kojima dijete savladava različite socijalne vještine. Razvoj umijeća vršnjačke interakcije, poznavanja i razumijevanja

društva pod utjecajem je mnogih čimbenika: roditelja, vršnjaka, grupe kojoj dijete pripada, vrtića i drugih (Mlinarević, Tomas, 2010).

4.2.1. UTJECAJ OBITELJI NA SOCIJALNI RAZVOJ

Interakcija između djeteta i roditelja oboma osigurava bliskost, ljubav i podršku. Socijalna kompetencija djece, kao i ostale kompetencije, razvijati će se u pravom smjeru ukoliko je odgoj roditelja autoritativan (Mlinarević, Tomas, 2010). Autoritativan odgoj vodi visokoj razini samopouzdanja i socijalne kompetencije u adolescenciji. Također autoritativni roditelji su brižni i osjetljivi prema svojoj djeci, ali im postavljaju jasne granice. Ti roditelji imaju realna očekivanja od svoga djeteta, te uvažavaju djetetovo mišljenje, osjećaje, pitaju ih za mišljenje i poštuju ga. Autoritarne roditelje karakterizira visoka razina strogoće i nadzora, a niska razina topline. Oni svoju moć pokazuju prijetnjama, kaznama, te vikanjem na djecu. Djeca autoritarnih roditelja su nezadovoljna, lako se uzrujaju, agresivna ili povučena. Vrlo su nesigurna u svoje odluke ili u rješavanju određenih zadataka jer se brinu kako će reagirati njihovi roditelji. Popustljiv stil odgoja označava visoku razinu topline, ali nisku razinu nadzora. Djeca takvih roditelja nemaju osjećaj odgovornosti, nezrela su, nesigurna, imaju slabu samokontrolu i agresivno reagiraju, ako ne dobiju ono što žele. Ravnodušni roditelji imaju nisku razinu i topline i nadzora. Djeci ne pružaju dovoljno topline, ne postavljaju im granice niti im pružaju emocionalnu podršku. Djeca koja su odrasla u ovakvom okruženju često su promjenjivog raspoloženja, nemaju kontrolu nad svojim ponašanjem, sklona su uzimanju droge i alkohola. Ovakav stil odgoja najgori je i ne potiče zdrav socio emocionalni razvoj. (Milanović i sur., 2014).

4.2.2. UTJECAJ VRŠNJAKA NA SOCIJALNI RAZVOJ

Uloga vršnjaka od iznimne je važnosti za socijalni razvoj i kompetenciju. Počeci socijalnih odnosa sa vršnjacima primjećuju se već u dobi od 3. i 4. mjesec kada se djeca međusobno gledaju i dodiruju. Sa 6. mjeseci djeca razmjenjuju osmijeh, te gukanje. U dobi od dvije i pol godine djeca se sve intenzivnije međusobno igraju. Između 2. i 5. godine djeca sve češće uspostavljaju kontakte sa drugom djecom. Tijekom tih interakcija ona uče davati i primati, sudjelovati u zajedničkim istraživanjima, učiti od drugoga, te razumjeti osjećaje i emocije drugih (Starc i sur., 2004.). Za ostvarivanje socijalne interakcije sa vršnjacima djeca moraju savladati i neke vještine kao što su čekanje na red, odlaganje ispunjavanja vlastitih želja, te

ojačati samokontrolu. Ukoliko vršnjaci odbace neko dijete i ne žele se sa njime družiti to dijete je spriječeno naučiti kako se snalaziti u društvu i izgubilo je bitan izvor socijalnih informacija. Djeca koja su odbačena zbog svoje agresivnosti ili ne primjerenog ponašanja često stvaraju vlastite podgrupe čije članove povezuje zajednička netrpeljivost prema grupi od koje su odbačeni (Mlinarević, Tomas, 2010).

4.2.3. UTJECAJ IGRE NA SOCIJALNI RAZVOJ

Važan čimbenik za socijalni razvoj je igra. Igra je temeljna aktivnost djetinjstva u kojoj dijete raste i razvija svoje socijalne, emocionalne, tjelesne i spoznajne kompetencije. Opremljenost prostora unutar kojeg se djeca igraju ponekad izaziva među djecom puno socijalnih interakcija. Ukoliko je prostor opremljen sa složenim igrama i aktivnosti, te djeci nepoznatim materijalima djeca će imati veliku potrebu međusobno komunicirati i zajednički suradnjom otkriti o čemu se radi. Takva okolina zahtjeva usklađenu i odgovornu suradnju, te spremnost pomoći drugima. Nadalje, kroz razne igre sa drugom djecom, djeca zamišljaju imaginarne situacije ili one koje su vidjeli ili doživjeli u svojoj okolini, te se uživljavaju u ulogu i interpretaciju istih. Na taj način oni uvježbavaju određena ponašanja i reakcije na socijalne situacije koje nisu imali priliku iskusiti. Socijalni aspekti igre odnose se na plan realnih međusobnih odnosa u koje dijete stupa tijekom igre (dijeli uloge, određuje radnje, rješava sukobe i sl) (Mlinarević, Tomas, 2010. str. 148.). Za zajedničke složenije igre u kojima se dijele uloge i određuje radnja dijete mora imati određenu socijalnu i intelektualnu zrelost. Simbolička igra vrlo je pogodna za isprobavanje različitih načina komunikacije, bogaćenje vokabulara, te za razlikovanje socijalno prihvatljivih i socijalno neprihvatljivih odnosa. Vrhunac simboličke igre je kada dijete nauči igrati se sa drugom djecom, uskladiti uloge u igri i zamijeniti ili prenamijeniti stvarne predmete imaginarnim. Kroz simboličku igru dijete može pokazati i uz pomoć odgajatelja savladati određene emocije ili ponašanja koja ga muče (Mlinarević, Tomas, 2010).

4.2.4. UTJECAJ FIZIČKOG OKRUŽENJA I VREMENA NA SOCIJALNI RAZVOJ

Svaka mala promjena u fizičkom okruženju djece može prouzročiti velike razlike u količini, kvaliteti i trajanju socijalne interakcije djece, roditelja i odgojitelja. Vrlo je važno imati kvalitetno pripremljeno i osmišljeno okruženje koje će "tjerati" djecu na zajedničko istraživanje i razvoj socijalnih vještina. Također raspored opreme i materijala važan je za socijalni razvoj. Raznovrsnost i velika količina različitih materijala imaju svrhu promicanja

raspona socijalnih umijeća. Neki centri aktivnosti sami po sebi imaju više potencijala za stvaranje socijalne interakcije (npr: dramski centar, obiteljski, igre kockama, kamionima) od drugih (slagalice, plastelin, slikanje, bojanje). Nadalje, prostor dnevnog boravka u kojem su obješeni dječji radovi, obiteljske slike ili stvari koje su djeca izrađivala, daje djeci do znanja da je to okruženje sigurno i prijateljski nastrojeno, da odgajateljice cijene njihov rad i obitelj, te da mogu biti otvoreni i pristupiti odgajateljicama i vršnjacima kao svojoj obitelji. Takva okolina zasigurno potiče socijalnu interakciju jer djeca raspravljaju o svojoj obitelji, kućnim ljubimcima, likovnim radovima itd. Važan element u poticanju socijalnog razvoja je i vrijeme u kojem se djeca druže. Kada se djetetu daje više vremena i ne prekida ga se unutar neke interakcije, igre ili aktivnosti koja ga zanima ono će biti puno zadovoljnije i ugodnije, te će osjećati zadovoljstvo i u drugim područjima života (Mlinarević, Tomas, 2010).

4.2.5. INTERAKCIJA ODGOJITELJA SA DJECOM I PARTNERSTVO RODITELJA I ODGOJITELJA

Socijalna kompetencija uči se najvećim dijelom iz okoline, a interakcija odgojitelja i djece služi kao dobar model za pravilan socijalni razvoj. Socijalno ponašanje razvija se u zatvorenom krugu unutar obitelji, dječjeg vrtića ili predškole. Strategije odgojitelja kao što su fizičko okruženje, vrijeme, igra, grupni rad, pridonose socijalnom razvoju djece. Odgojitelj svakim danom promatra svako dijete unutar svoje skupine kao jedinku za sebe i na taj način upoznaje potrebe, želje, sposobnosti, talente koje dijete posjeduje. Promatranje, opažanje i zapisivanje uvelike pomaže odgajatelju da u suradnji sa roditeljima na pravilan način potakne djetetov razvoj općenito, a i socijalni razvoj. Jedna od mnogih odgovornosti odgajatelja je pomoći djetetu emocionalnu osjetljivost i da razvije socijalne kompetencije tako da mijenja svoje emocionalne reakcije na provokativne situacije. Otvorenost odgajatelja za različitosti, kulture, djecu i roditelje jedna je od glavnih značajki koja doprinosi socijalnom razvoju. Djeca prema modelu ponašanja odgajatelja uče kako se treba ponašati u situacijama koje nisu tipične i u kojima nisu imali priliku prisustvovati. Tolerancija, uzajamno poštovanje i strpljivost osobine su koje svako društvo unutar ustanove za rani odgoj djeteta, pa i kasnije treba imati.

Partnerstvo roditelja i odgojitelja, također je jedan od važnih čimbenika za socijalni razvoj djeteta. Odgajatelji i roditelji bi trebali surađivati, međusobno komunicirati i zajednički stvarati plan za što bolji daljnji razvoj djeteta. Suradnja je uporište za stvaranje sigurne i kreativne okoline koja djetetu daje vremena i prostora za rast i napredak. Aktivna uloga roditelja u vrtiću djetetu daje osjećaj cjelovitosti i topline, te će dijete biti zadovoljnije ako vidi da roditelj i odgajatelj surađuju, komuniciraju na lijep način, druže se i stvaraju planove vezane za dijete.

Takav odnos služi djetetu kao model za socijalni razvoj i razvijanje socijalnih kompetencija prema drugoj djeci. U današnje vrijeme postoji puno opasnosti i čimbenika koji negativno utječu na cjelokupni razvoj, a pogotovo socijalni koje je jako bitan jer su ljudi društvena bića koja bez interakcije sa okolinom ne mogu. Ubrzani način života, televizija, mobiteli, kompjuterske igrice, sve to utječe na djecu. Ona manje izlaze van, manje se druže, nemaju volje za igru na otvorenom, a bez toga dječji razvoj nemože ići u pravome smjeru. Djeci su potrebne igre u kojima će se oni osjećati živahno, opuštenu i u kojima će imati osjećaj kontrole nad svojim izborima i socijalnim interakcijama. Također, potrebni su im prijatelji i socijalne interakcije uživo kako bi mogli rasti u svakom smislu, te se bolje osjećati. Roditelji rade sve duže, imaju manje vremena, pa ne pridaju toliko pažnje djeci, sveukupne krizne promjene i urušen sustav vrijednosti imaju posljedice za obiteljske odnose, a onda i za socijalne razvoj svih njezinih članova (Mlinarević, Tomas, 2010).

5. UTJECAJ JEDNORODITELJSKE OBITELJI NA PSIHOSOCIJALNU PRILAGODBU DJECE

Struktura obitelji u suvremenom svijetu razlikuje se od tradicionalnog poimanja obitelji, te sve više djece odrasta sa jednim roditeljem. To se događa zbog razvoda, smrti jednog roditelja ili njihovog slobodnog izbora. Većinom jednoroditeljske obitelji čine samohrana majka i dijete. Sa promjenama u strukturi obitelji dolaze i emocionalne promjene obitelji, međusobni odnosi i cjelokupno funkcioniranje. Emocionalna povezanost svih članova obitelji i zadovoljstvo različitim komponentama obiteljskog života ima velik utjecaj na dječji socijalni i emocionalni razvoj. Obitelj je glavni izvor socijalizacije za dijete. Kroz razvoj djeteta mijenjaju se i odnosi unutar obitelji s obzirom na dijete. U ranom djetinjstvu vrlo je važno za dijete imati obitelj koja je povezana, a u adolescenciji je važnija neovisnost pojedinih članova obitelji. U jednoroditeljskoj obitelji u kojoj su djeca mala zahtjevno je to što roditelj uvijek mora nadzirati djecu, njegovati ih i brinuti se, a obzirom da je jedan, roditelj mora uložiti puno truda i dobro se organizirati kako bi sve stigao. Što su djeca veća nadzor roditelja nad djecom izvan kuće sve je zahtjevniji, što također nije jednostavan zadatak. Neka istraživanja su pokazala da brinuti za školsko dijete u jednoroditeljskim obiteljima također nije jednostavan posao nego vrlo zahtjevan. Međutim, djeca predškolske dobi koja odrastaju u jednoroditeljskim obiteljima ipak imaju veći rizik za pojavu problema u ponašanju i psihosocijalnoj prilagodbi. Također, djeca rastavljenih roditelja u usporedbi sa djecom iz dvoroditeljskih obitelji imaju veći rizik za pojavu razvojnih socijalnih, emocionalnih, ponašajnih i obrazovnih problema. Tijekom procesa razvoda braka djeca se nalaze u konfliktnoj obitelji koja ima veliki utjecaj na njihov razvoj. Odrastanje u skladnoj jednoroditeljskoj obitelji nakon razvoda roditelja bolje je i djeca će imati manji rizik pojave problema u ponašanju i psihosocijalnoj prilagodbi nego djeca čiji roditelji ostaju u braku unatoč tome što ne mogu više funkcionirati zajedno i konfliktima. Prema tome slabiji socioekonomski status i loši odnosi unutar obitelji uvelike utječu na loše funkcioniranje djeteta i socioemocionalni razvoj (Brajša-Žganec, Hanzec, 2015).

Brajša-Žganec i Hanzec provele su istraživanje o utjecaju jednoroditeljskih obitelji na psihosocijalnu prilagodbu djece. U istraživanju sudjelovale su 73 udane i 72 samohrane majke djece predškolske dobi (78 dječaka i 67 djevojčica) te odgojiteljice te djece iz nekoliko vrtića jednog manjeg grada u Hrvatskoj. Prosječna dob djece bila je 4,9 godina. Podaci koje su procjenjivali kroz različite skale i upitnike su: agresivnost i prosocijalno ponašanje kod djece, somatski problemi, strukture roditeljskih meta-emocija, zadovoljstvo s obitelji i obiteljska kohezivnost. Podatke su prikupljali tako što su odgojitelji/ice gore navedene upitnike i skale

dijelili roditeljima prilikom dolaska po dijete u vrtić. Roditelji su imali 7 dana za ispunjavanje istih. Istraživanjem je utvrđeno da djeca iz jednoroditeljskih obitelji sa majkom skrbnicom nemaju više problema sa agresivnim ponašanjem i somatskim poteškoćama, nego djeca iz cjelovitih obitelji. Također pokazalo se da su ta djeca čak malo i prosocijalnija. Nadalje, u istraživanju je pokazano da školski uspjeh djece i kognitivni status djece koja odrastaju u jednoroditeljskim obiteljima ne razlikuje se s obzirom na tip jednoroditeljske obitelji. Što se tiče obiteljskih odnosa samohranih majki u odnosu na majke iz cjelovitih obitelji nije dobivena značajna razlika u procjeni obiteljske kohezije, zadovoljstvu aspektima obiteljskog funkcioniranja i procjenama emocionalnog života obitelji putem meta-emocija. Iako na granici normalnog, utvrđeno je da obiteljski odnosi imaju veći utjecaj na dječji razvoj od strukture obitelji. Međutim, ova tema je još uvijek dosta ne istražena stoga bi se u budućim istraživanjima trebalo dublje i preciznije istražiti postoji li razlika u razvoju djece koja dolaze iz jednoroditeljskih ili dvoroditeljskih obitelji (Brajša-Žganec, Hanzec,2015).

6. ZAKLJUČAK

Riječ okolina odnosi se na sve što nas okružuje (obitelj, prijatelji, vrtić, škola, igračke...). U današnjem vremenu ima jako puno utjecaja iz okoline koji mogu poboljšati ili ugroziti emocionalni i socijalni razvoj djeteta. Obitelj je temelj koji djeci daje zaštitu i priliku da se razvijaju najbolje što mogu. Također, od djetetova rođenja majka sa djetetom uspostavlja posebni emocionalni odnos i razvija privrženost koja djetetu pomaže snalaziti i nositi se sa emocijama kroz djetinjstvo i život općenito. U ranom djetinjstvu, odnosno kada djeca krenu u vrtić nađu se u nepoznatoj okolini punoj novosti. Moraju se prilagoditi na odgajateljice, vršnjake i novi prostor. Kada se dijete nađe u takvoj situaciji potrebno mu je puno ljubavi, topline i podrške kako bi se osjećalo prihvaćeno i osnaženo za stupanje u socijalni kontakt sa drugima. Partnerstvo odgojitelja i roditelja, te njihov kontakt mora biti primjer kako se ponašati, komunicirati i razmjenjivati i pozitivne i negativne informacije. Roditelji i odgojitelji su ti koji u najvećem postotku mogu utjecati na dječje razumijevanje emocija i socijalnu prilagodbu svojim ponašanjem i pravilnom komunikacijom sa djecom i drugima. U današnje vrijeme kada je tehnologija zavlada svime roditelji sve manje vremena kvalitetno provode sa djecom, često su na mobitelu, a i kada nisu odsutni, su zbog gomile posla i problema. Iako svaki roditelj želi najbolje za svoje dijete i ne čini to namjerno nije ni svjestan koliku štetu čini djetetovim emocijama kada ne odgovori na poziv djeteta na igru ili kada odbije dijete koje želi baš tada podijeliti nešto jako važno što mu se taj dan dogodilo. Stoga je vrlo važno da okolina njeguje topao i podržavajuć odnos prema djetetu, na primjeren način odgovara na potrebe djeteta, daje djetetu slobodu i priliku za samostalnost, ali i jasno određene granice, potiče prosocijalno ponašanje i empatiju jer će se na taj način djeca razvijati u uspješne i zadovoljne osobe.

LITERATURA

1. Brajša P., Brajša-Žganec A., Slunjski E. (1999). *Tajna uspješnog roditelja i odgojitelja: Priručnik za rad na sebi namijenjen roditeljima, odgojiteljima, učiteljima i svima koji žele unaprijediti svoj odnos s djecom*. Pula: C.A.S.H.
2. Brajša-Žganec A. (2003). *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap
3. Brajša-Žganec, A. i Hanzec, I. (2015). Obiteljski odnosi i psihosocijalna prilagodba djece u cjelovitim i jednoroditeljskim obiteljima. *Klinička psihologija*, 8 (2), 139-150
<https://hrcak.srce.hr/169734>
4. Ljubešić M. (2005.) Stimulacija emocionalnog razvoja djece. *Zdravlje majki i djece*, 1(2)
[http://hcjz.hr/index.php/hcjz/article/viewFile/1302/1254?
fbclid=IwAR3yIhTuc4815tRlrc66WD1u8No2utBh-EG6QDfoBIgPx4ccfCC3iiPUmB0](http://hcjz.hr/index.php/hcjz/article/viewFile/1302/1254?fbclid=IwAR3yIhTuc4815tRlrc66WD1u8No2utBh-EG6QDfoBIgPx4ccfCC3iiPUmB0)
5. Milanović M. i suradnice (2014). *Pomozimo im rasti: Priručnik za partnerstvo odgojitelja i roditelja*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga
6. Mlinarević V. (2004.) Vrtično okruženje usmjereno na dijete. *Život i škola*, 50(11), 112-119
https://bib.irb.hr/datoteka/183458.Vrtino_okruzenje_usmjereno_na_dijete.pdf
7. Mlinarević V., Tomas S. (2010.) Partnerstvo roditelja I odgojitelja - čimbenik razvoja socijalne kompetencije djeteta. *Magistra Iadertina*, 5(5), 143-158
[https://bib.irb.hr/datoteka/510126.Microsoft_Word_Partnersstvo_roditelja_i_odgojitelja.p
df](https://bib.irb.hr/datoteka/510126.Microsoft_Word_Partnersstvo_roditelja_i_odgojitelja.pdf)
8. Starc B., Čudina Obradović M., Pleša A., Profaca B., Letica M. (2004). Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi: *Priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga
9. Pinter D. (2008.) Razvoj socijalnih odnosa. *Dijete, vrtić, obitelj*, 14(56), 2-5
<https://hrcak.srce.hr/167756>

Izjava o samostalnoj izradi rada

Poštovani,

Ja, Jelena Šiško, rođena 09.07.1997. u Zagrebu, izjavljujem da sam samostalno izradila svoj završni rad pod nazivom: *Utjecaj okoline na socio-emocionalni razvoj djeteta*, koristeći se literaturom i uz konzultacije sa mentorom prof. dr. sc. Predragom Zarevskim u akademskoj godini 2019. / 2020.

Petrinja, rujan 2020.

Jelena Šiško